

Az Európai Unió és a közel-keleti válságok migrációs következményei

The European Union

and the Impact of Middle Eastern Crises on Migration

Csicsmann László és N. Rózsa Erzsébet

https://doi.org/10.47707/Kulugyi_Szemle.2025.3.10

Összefoglaló: A 2015–2016-os migrációs válság készületlenül érte az Európai Uniót, de különösen annak a közép-európai tagországait. Bár az EU régi államai földrajzi-történelmi-gazdasági okok miatt évtizedek óta küzdenek a migrációs hullámok kezelésével, azok 2015-ig elsősorban a Földközi-tenger nyugati és középső útvonalán érkeztek. A keleti medencéjében kialakult válságok és fegyveres konfliktusok (pl. Szíriában vagy az Iszlám Állam terrorizmusa) azonban megnyitották a keleti útvonalat is, amelyen – különböző okokból – nagyjából egymillió tömeg érkezett az EU-ba. Bár elvileg a térség országai kibocsátók, tranzitútvonalak és befogadók/célállomások is egyben, az alapos vizsgálat mégis jelentős különbségeket tud azonosítani. A tanulmány célja, hogy a három legjelentősebb kibocsátó állam – Szíria, Egyiptom és Irak – kapcsán bemutassa a migráció hátterét, valamint az Európai Unió országaival való együttműködés lehetőségeit.

Kulcsszavak: Közel-Kelet, Egyiptom, Szíria, Irak, visszatelepítés és reintegráció, migráció, menekült

Abstract: *Many EU member states, notably those in Central Europe, were caught by surprise and, therefore, unprepared for the migrant crisis that hit in 2015 and 2016. Though the old Union members had been fighting migration surges for decades owing to historical, economic, and geographical factors, so far western and central Mediterranean routes accounted for the majority of migrant arrivals. The eastern route was opened by the crises and wars in the eastern basin of the Mediterranean, such as caused by Islamic State and Syria, through which more than one million individuals arrived in the European Union for a variety of reasons. Despite the fact that the states in the region are sources, transit routes and final destinations at the same time, the analysis finds substantial differences among them. The aim of this paper is to shed light on the historical context of migration from the three most important countries of origin – Syria, Egypt, and Iraq – while also investigating potential avenues of collaboration with EU member states.*

Keywords: *Middle East, Egypt, Syria, Iraq, resettlement and reintegration, refugee, migration*

Bevezetés

Habár az Európába irányuló migrációt, különösen annak a 2015-ös hullámát általában az „arab tavasz” eseményeivel, annak utóhatásaival hozzák kapcsolatba, ez azonban nem feltétlenül jó megközelítés, hiszen a migráció nem új jelenség. A népvándorlások korától és a tatárjárástól kezdve a modern korig, a gyarmatok felszámolásáig számtalan különböző migrációs hullám érte el Európát. Tagadhatatlan azonban, hogy a 20. század közepétől Közép- és Kelet-Európa, a volt szocialista tábor országai ezekből a népmozgásokból gyakorlatilag kimaradtak. Ám a Földközi-tenger déli partjáról, illetve a keleti medencéje parti országaiból ez idő alatt is több hullámban és eltérő okok miatt érkeztek Európába, illetve az Európai Unióba bevándorlók és/vagy menekültek.

Az Európai Unió, amelynek az alapító országaira már az integráció kezdetét megelőzően migrációs nyomás nehezedett, részben annak az enyhítése, részben az Európát dél felől fenyegető politikai-katonai válságok átcsapásának a megelőzése érdekében olyan átfogó programot indított el – amelyben a Földközi-tengerre egy biztonsági komplexumként tekintett –, amely a Mediterráneum déli és keleti országaival történő együttműködés révén kívánt hozzájárulni az ott élők mindennapi helyzetének a javításához. S ezáltal tulajdonképpen a migráció megelőzéséhez, az arra készítő tényezők felszámolásához is. Az 1995-ben útjára indított Euro-mediterrán Partnerség (avagy barcelonai folyamat), a 2004-ben megkezdett európai szomszédságpolitika (déli iránya), a 2008-as Unió a Mediterráneumért, végül a 2016-os globális stratégia közvetve-közvetlenül Európa és az Európai Unió biztonságát volt hivatott biztosítani, miközben az észlelt fenyegetéseket egyre inkább a migrációban és a terrorizmusban fogalmazták meg.¹

A 2015-ös migrációs válság során az Európai Unió felé irányuló tömegekkel kapcsolatban mért adatokban azonban a Földközi-tenger partjának országai kettős, majd hármas minőségben tűntek fel: a belpolitikai fejleményeik következtében kibocsátók voltak, de a földrajzi fekvésük és más afrikai országok „jóvoltából” tranzitútvonallá is váltak. Ám ezeknek az adatoknak a közzététele elfedte azt a számos statisztika által bizonyított tényt, hogy ugyanezek az államok gyakran – akár a migránsok eredeti szándékától függetlenül is – átmenetileg vagy véglegesen befogadókká is váltak. Az ebből levonható tanulságot tükrözte az EU globális stratégiája, amely kimondta, hogy Európa biztonsága nem a határainál kezdődik.

Az Európai Uniónak az elmúlt évtizedben fokozódó migrációs nyomással kellett szembenéznie, amelynek a háttérében összetett problémák húzódnak meg. 2015-ben 1.126.860 fő kért menedéket az Európai Unió területén – ez az Eurostat adatai szerint az előző évihez képest több mint kétszeres emelkedést

jelent. A menedékkérők jelentős hányada az ún. kelet-mediterráneumi migrációs útvonalon keresztül érkezett, vagyis vagy a Közel-Keletet használták tranzitútvonalként, vagy onnan érkeztek.² A legnagyobb számban a szíriai (359.925), az afgán (178.200) és az iraki (118.935) állampolgárok voltak.³ Abban az évben az összes menedékkérőnek 35 százaléka Németországban, 14 százaléka Magyarországon, 12 százaléka pedig Svédországban nyújtotta be a kérelmét. A következő években hullámzott a folyamodványt benyújtók száma, ám 2023-ban éves szinten ismét meghaladta az egymillió főt – azonban a jelen tanulmányban ismertetendő országok közül Szíria és Irak esetében komoly visszaesés mutatkozott, míg az egyiptomiaké a 2015-ös adatok szerintinek a nyolcszorosára nőtt ugyan, de még így is jóval elmarad pl. a szíriai csúcstól (1. táblázat). A tanulmányunkban a szűkebb értelemben vett – Egyiptomtól Iránig tartó – Közel-Kelet vonatkozásában kíséreljük meg összefoglalni a migrációs kihívás okait, következményeit, valamint az Európai Unió részéről formálódó stratégiát.

1. táblázat⁴

A kiválasztott közel-keleti országokból az EU területén menekültkérelemért folyamodók száma

| Év | Szíria | Irak | Egyiptom |
|------|---------|---------|----------|
| 2015 | 359.925 | 118.935 | 3.055 |
| 2016 | 333.245 | 123.360 | 4.035 |
| 2017 | 101.590 | 44.295 | 4.020 |
| 2018 | 80.535 | 36.705 | 4.165 |
| 2019 | 73.355 | 26.765 | 5.055 |
| 2020 | 63.195 | 16.085 | 2.880 |
| 2021 | 98.530 | 25.945 | 6.000 |
| 2022 | 131.790 | 23.210 | 14.850 |
| 2023 | 183.065 | 23.010 | 25.565 |
| 2024 | 147.965 | 16.005 | 23.940 |

A közel-keleti migrációs nyomás háttere

A Közel-Kelet jelenleg hármass szerepet tölt be a nemzetközi migráció kapcsán. A térség néhány állama annak a célországává vált – ez elsősorban a Perzsa-öböl országaira, az Öböl Menti Együttműködési Tanács (*Gulf Cooperation Council*, GCC) államaira igaz. A GCC-államokban a legnagyobb külföldi közösséget a 9 millió indiai jelenti, akiknek a hazautalása a világon a legnagyobb.⁵ Ugyanakkor a Közel-Kelet az Európai Unióra nehezedő migrációs nyomás tranzitrégiója is,

amelyen keresztül különösen az Afganisztánból, Pakisztánból és Bangladesből érkezők igyekeznek nyugat felé. Az Egyiptomon áthaladóknak pedig a Száhel, illetve a kelet-afrikai térség a fő kibocsátójuk. Harmadrészt pedig a közel-keleti térség maga is kibocsátó régió, ami mögött elsődlegesen az ott zajló nagyszámú és tartós fegyveres konfliktusok állnak, bár egyre inkább szerepet játszhat benne a klímaváltozás is.

A Közel-Keleten a legjelentősebb menekülthullámot az „arab tavasz” következtében kialakult államvákuumok⁶ okozták (Jemenben, Szíriában, Líbiában, korábban Irakban), de különösen a szíriai polgárháború váltotta ki, amely miatt mintegy hétmillióan az országhatáron túlra menekültek, és hat-hét millióra becsülhető a belső menekültek (*internally displaced person*, IDP) száma is. Az abszolút számok tekintetében a szíriai menekültek ügye meghaladja a palesztinkérdést is, amely pedig már 1948 óta meghatározó konfliktusforrás a térségben. Az ENSZ Palesztin Menekülteket Segélyező és Munkaközvetítő Hivatala a Közel-Keleten (*United Nations Relief and Works Agency for Palestine Refugees in the Near East*, UNRWA) ugyanis jelenleg összesen hatmillió palesztin menekültet tart számon Ciszjordániában, a Gázai övezetben és – főként – a szomszédos országokban. Csupán egyetlen közel-keleti ország biztosított állampolgárságot nekik, Jordánia, ahol a lakosság kb. 60 százaléka palesztin származású lakos.⁷

Szíria: lehetőség a migráns közösség visszatérésére?

Az Európai Unió területén több mint 1,5 millió szíriai gyökerekkel rendelkező lakos él, akik különféle jogi státuszban vannak itt: vagy állampolgárságot kaptak, vagy valamilyen jogi védelemben részesültek, vagy elutasították a menedékkérelmüket. Jelenleg 180.000 fő bír hosszú távú tartózkodási engedéllyel az EU-n belül, 780.000 pedig ideiglenes védelmet élvez. A közel-keleti migráció célországai közül a legtöbben Németországot választották, ahol 2024 decemberében 973.000 fős közösségük élt, amelynek 712.000 tagja kapott menekült státuszt vagy átmeneti védelmet (*temporary protection*). Átlagosan 6,8 évet kellett Németországban tölteni ahhoz, hogy állampolgárságot lehessen kapni; 2023-ban nagyjából hetvenötezer éltek a lehetőséggel.⁸ Svédországban mintegy kétszázezer a Szíriában született lakosok száma, közülük százharmincezer már állampolgársághoz is jutott az elmúlt évtizedben.

A 2. táblázat a szíriai menekültek számát mutatja, befogadó államonként. Az adatok nem tartalmazzák a már valamely európai országban állampolgárságot szerettekét (Ausztriában például velük együtt nagyjából százezer főt számlál a teljes közösség). Szintén kimaradnak a nem regisztrált, tehát illegálisan az adott országban tartózkodók – azok elsősorban a közel-keleti államok statisztikájában növelné meg a szíriaiak számát.

2. táblázat⁹
A szíriai menekültek száma befogadó államonként (2024)

| Ország | A szíriai menekültek száma (ezer fő) |
|-------------|--------------------------------------|
| Törökország | 3.113 |
| Libanon | 775 |
| Jordánia | 717 |
| Németország | 628 |
| Irak | 286 |
| Egyiptom | 156 |
| Svédország | 98 |
| Szudán | 87 |
| Ausztria | 66 |
| Hollandia | 51 |

Az Európai Unió 2011-ben megszakította a diplomáciai kapcsolatait az Aszad-rezsimmel, azt követően pedig különféle diplomáciai eszközöket alkalmazott a céljai elérése érdekében. Az uniós tagállamok azonban nem egységesen foglaltak állást az Aszad-rezsimmel szemben: Csehország a polgárháború végéig nyitva tartotta a damaszkuszi nagykövetségét. Számos állam – köztük Magyarország – az utóbbi években újranyitotta a képviselőjét, de csak korlátozott szereppel, és elsősorban a humanitárius tevékenység koordinálása miatt. Az EU hivatalosan az ENSZ Biztonsági Tanácsa által 2015-ben elfogadott 2254-es határozatot tartja irányadónak, amelynek értelmében a polgárháború lezárásához egy, a szíriaiak által vezetett politikai átmenetre van szükség. Az Európai Unió az elmúlt évtizedben „irreleváns és passzív” külső szereplővé vált Szíriában, aminek az oka a tagállamok közötti megosztottság, a külső szereplők geopolitikai rivalizálása, valamint a regionális szétzúródottság volt.¹⁰ Brüsszel szankciókat vezetett be Damaszkusszal szemben, amelyek feloldását a 2254-es BT-határozat megvalósulásához köthette. Már 2011 szeptemberében teljes körű kereskedelmi embargót vezetett be az olajszektorra vonatkozóan, majd azt 2012-ben a pénzügyi szektorra, valamint az Aszad-rezsimhez köthető 120 személyre is kiterjesztette. Ugyanakkor maga az Európai Unió és a tagállamok is kulcsfontosságú szerepet töltek be a humanitárius segítségnyújtásban: 2011 óta 30 milliárd euró értékben küldtek segélyeket a szíriai állampolgárok számára.¹¹

Az EU első ízben 2017-ben fogadott el egy ún. Szíria-stratégiát, amit főként az Iszlám Állam közel-keleti térnyerése és biztonsági kihívása motivált. A dokumentum hat pontban foglalta össze az EU szíriai céljait:

1. a háború lezárása az ENSZ BT 2254-es határozatának megfelelően;
2. inkluzív politikai átmenet;

3. humanitárius segítségnyújtás;
4. a demokrácia és az emberi jogok támogatása;
5. a háborús bűnösök felelősségre vonása és nemzeti megbékélés;
6. a szíriai társadalom rezilienciájának a növelése.¹²

A célkitűzésekben kizárólag normatív szempontokra fókuszáltak, az Európai Unió mint stratégiai reálpolitikai szereplő nem jelent meg a dokumentumban – miközben a szíriai konfliktus jelentős biztonsági kihívást jelentett a tagállamok számára. Az EU-tagországok ezért különböző módokon igyekeztek kezelni az onnan érkező menekültek ügyét 2011 után. Míg Magyarország határkerítés építésével válaszolt, addig Németország Angela Merkel kancellársága idején a munkaerőhiány enyhítésének a lehetőségét látta a menekültekben. Az utóbbi években azonban az európai országok álláspontja a magyarhoz közeledett, vagyis Szíriában – az eredetnél – kívánják megoldani a menekültkérdést.

A migrációs kihívás kezelésében jelentős szerepet töltött be a 2016-ban aláírt EU–Törökország-megállapodás, amelynek a fő célja a Törökországból az Európai Unió felé irányuló emberáradat megállítása és a probléma helyben történő orvoslása.¹³ Mivel az EU érdeemben nem volt a szíriai polgárháború eseményeinek az alakítója, az uniós–török egyezmény révén az onnan érkező migránsok által jelentett nyomást – a terhek megosztásával (anyagi hozzájárulással) – egy olyan harmadik országban próbálta csökkenteni, amely be tudja fogadni a migránsokat, így megakadályozhatja az EU-ba való belépésüket.¹⁴

A megállapodás valóban jelentős szereppel bírt az Európai Uniót ért migrációs nyomás radikális csökkenésében: 2017-re látványosan visszaesett a Törökországból a görög szigetekre irányuló menekültáradat – ebben az értelemben teljesült a vele szemben támasztott elvárás. Az más kérdés, hogy Brüsszel és Ankara vitái miatt Törökország az egyezmény másik kitételének, a szíriai állampolgárok visszafogadásának kevésbé tett eleget.¹⁵ Más szerzők viszont arra hívják fel a figyelmet, hogy az uniós támogatások javították a szíriai menekültek helyzetét, és hozzájárultak az alapvető humanitárius segítségnyújtáshoz. A törökök vízummentességére vonatkozó tárgyalásokon ennek ellenére nem történt előrelépés.

Az Európai Unió számára fontos továbbá a megfelelő kapcsolat kialakítása és fenntartása Libanonnal és Jordániával is annak érdekében, hogy azok helyben kezeljék a migrációs kihívást. Libanon mintegy 1,5 millió szíriai menekültnek ad otthont, akik közül évente tízezernél is többen – főleg tartózkodási engedéllyel nem rendelkezők – kelnek útra az EU felé, hogy az embercsempészek több ezer dolláros „segítségével” hajón vagy csónakon eljussanak Ciprusra, és ott menekültkérelmet nyújtsanak be.¹⁶ A gázai háború 2023. októberi kirobbanását követően a Libanonban élő palesztin menekültek közül is növekvő számban indultak el a veszélyes földközi-tengeri úton Európa felé. Épp ezért az EU Bejrútnak is

támogatást nyújt a határvédelme megerősítésére, valamint a szíriai menekültek helyzetének a javítására: 2024-ben 1 milliárd eurós segélycsomagot ajánlott fel a menekültkérdés helyben történő kezelésére. Libanon azonban maga is számos válsaggal került szembe, és az elmúlt év végén Izrael is beavatkozott az ottani folyamatokba, így a társadalom és a politikai elit csupán átmeneti helyzetként tekint a szíriai közösségek jelenlétére, és nem kíván hozzájárulni ahhoz, hogy ott jó életfeltételeket biztosítsanak nekik, az ugyanis a hosszú távú maradásukat alapozná meg. A 2024-es uniós támogatás óta azonban ténylegesen lecsökkent a Libanonból érkező illegális migráció.¹⁷

Jordánia 673.000 szíriai menekültet regisztrált, akiknek csak a kisebb része él menekülttáborban. Az ország földrajzi elhelyezkedéséből és stabilitásából adódóan ők nem jelentenek az Európai Unió számára migrációs kihívást. Brüsszel azonban eddig 3,5 milliárd eurót fordított az életkörülményeik javítására, a menekülttáborok fejlesztésére és az egészségügyi problémák kezelésére. Habár Jordániában jobb helyzetben élnek a szíriai menekültek, mint Libanonban, a monarchia is mindent megtesz annak érdekében, hogy inkább hazatérjenek.¹⁸

Az Európai Unió számára 2022 óta az orosz–ukrán háború tekinthető a legfőbb biztonságpolitikai kihívásnak, és a menekültkérdést is súlyosan befolyásolta: eddig mintegy 6,8 millió ukrán menekült lépte át az EU határait, ami jóval meghaladja a szíriai bevándorlók számát. Míg azonban az uniós belső diskurzusban az ő befogadásukat pozitív dolognak tekintették, addig a szíriaiakét biztonsági kihívásként kezelték.¹⁹ Az ukrainai menekültek három fő célállomása Németország, Lengyelország és Csehország.²⁰ Az Európai Unió számára a déli partnerség és a Közel-Kelet továbbra is fontos maradt ugyan, de nem a legjelentősebb stratégiai prioritás: 2022-től a támogatásai legnagyobb részét az ukrainai háborúval kapcsolatos problémákra fordította. Minden térségben elsősorban a humanitárius segélyezésben vált aktívvá, a politikai befolyásszerzés terén nem lépett fel érdemben. Fontos külön is megemlíteni a 2023-as törökországi és szíriai földrengést, amikor is az EU 420 tonna segélyt juttatott el Szíriába, és mintegy 10 millió eurós további humanitárius támogatást nyújtott az országnak.²¹ Az aktív segélyezési politika azonban önmagában nem járult hozzá az EU-nak a régióbeli jelentősebb politikai befolyásszerzéséhez vagy akár a pozitívabb imázsához.

A jelentősebb szíriai közösségekkel rendelkező tagállamokban – mint amilyen Németország – a bevándorlók integrációs nehézségei hozzájárultak a helyi szélsőjobboldali pártok megerősödéséhez. Ez a 2025-ös német választási kampány során láthatóan a tradicionális pártok migrációs politikájának az újragondolásához is vezetett. Azonban a szíriai bevándorlók németországi integrációja vegyes képet mutat: 2024 májusában az ott élő mintegy egymillió szíriai kb. 30 százaléka rendelkezett munkaviszonnyal – 227 ezren társadalombiztosítással –, s mintegy 37 százalékos volt a munkanélküliség közöttük; nagyjából 30 százalékuk pedig

az életkora miatt eleve nem része a munkaerőpiacnak (kiskorú vagy nyugdíjas korú).²² A német munkaügyi hivatal szerint a szíriai munkavállalók különösen az egészségügyi szektorban, ápolóként járultak hozzá a munkaerőhiány csökkenéséhez.²³ A pozitív adatok mellett azonban említést kell tenni arról a számos, civilekkel szembeni támadásról, merényletről és nőekkel szembeni erőszakos cselekményről, amelyek bevándorlókhoz köthetők. Továbbá többjük háborús bűnöket követett el Szíriában, amelyek ügyében a német hatóságok nyomozást folytatnak. A statisztikai adatok szerint viszont a bevándorlás érdemben nem növelte a bűnözést Németországban, ugyanakkor jelentősen rontott a német lakosság biztonságérzetén, ami a politikai szimpátiák megváltozásában is szerepet játszott.

A 2024. december 8-ai szíriai rezsimváltás kapcsán az Európai Unió és a tagállamok is úgy vélik, hogy ha és amennyiben sikeres lesz a politikai átmenet, akkor egyfajta lehetőség kínálkozik a belpolitikai problémák rendezésére és az európai szíriai közösség önkéntes visszatérésére. 2024 és 2025 fordulóján ezért néhány uniós tagállam – különösen Németország és Franciaország – rendkívül aktív politikát folytatott Szíria új vezetője, Ahmed as-Saraá törekvései támogatása érdekében. 2025. január elején a német és a francia külügyminiszter az elsők között utazott Szíriába, hogy támogassa a politikai átmenetet. Az EU még abban a hónapban kezdeményezte a szankciók ideiglenes feloldását, ami azt mutatja, hogy a tagállamok lehetőséget látnak Szíria biztonságos országgá nyilvánítására. Márciusban a német külügyminiszter újranyitotta hazája damaszkuszi követségét – tehát Berlin hivatalosan még nem ismerte el a szíriai átmeneti kormányt ugyan, ám *de facto* kapcsolatokat akart tartani vele. A legtöbb európai országban fel is függesztették a szíriaiak menekültkérelmének az elbírálását, és pénzügyi támogatással próbálják arra ösztönözni a szíriai fiatalokat, hogy térjenek haza. A német hatóságok az utazási költségek térítése mellett fejenként 1700 euróval járulnak hozzá az önkéntes hazatéréshez;²⁴ Ausztriában 1000 eurót ajánlottak fel fejenként. Franciaország volt a házigazdája a februárban megrendezett harmadik Szíria-konferenciának, amelynek a célja az újjáépítés és az átmenet támogatásának a nemzetközi koordinálása volt. A párizsi találkozót azonban a regionális szereplők, főleg Törökország érdekei dominálták, és az esemény nem járult hozzá az EU befolyásának a növekedéséhez.²⁵

A kérdés azonban most az, hogy milyen életkörülmények fogadják a hazatérőket – és egyelőre az ezzel kapcsolatos tapasztalatok nem pozitívak. Az utóbbi években a három szomszédos államból hazatért szíriaiak olyan nehézségekkel találták szembe magukat, mint a lakóhelyük elvesztése (a polgárháború alatt vagy megsemmisültek az ingatlanok, vagy az Aszad-rezsim elkobozta azokat), valamint a megfelelő munkalehetőség hiánya és a megélhetési gondok. 2020 óta évente átlagosan ötvenezer fő tért haza Szíriába, főként a szomszédos

államokból. 2024 végére azonban a számuk – részben a Libanont ért izraeli támadás, részben az Aszad-rezsim bukása következtében – a félmilliót is elérte.²⁶ Ugyanakkor az alavita közösség tagjai közül az ellenük 2025. márciusban végrehajtott iszlamista mészárlás következtében több ezren Libanonban kerestek menedéket. Ha a szíriai átmenet során az etnikai/vallási kisebbségeket hasonló erőszakos támadások érik, akkor az ország újra a migráció forrásává válhat. A jelen tanulmánynak nem célja, hogy a szíriai átmenet összefüggéseit ismertesse, de az bizonyos, hogy a külső szereplők számára fontos annak a sikeressége.

Mint az már szóba került, az Európai Unió a szankciók feloldásán túl érdemben nem alakítója a szíriai átmenetnek, így az elsősorban Törökország, Izrael és a Perzsa-öböl térségében fekvő államok befolyásán múlik. Az EU-nak emiatt különösen is fontos a Törökországgal való kapcsolatok fenntartása, megerősítése. Ursula von der Leyen a 2024. decemberi törökországi látogatásán 1 milliárd eurós támogatást ajánlott fel Ankarának a menekültekkel kapcsolatos tennivalókra, ami azt a tényt erősíti, hogy Brüsszel számára prioritás a menekültkérdés helyben történő kezelése.

Egyiptom – a kényszerű befogadó?

Egyiptom az az ország, amely az EU felé irányuló migráció szempontjából kibocsátó, tranzitútvonal és végállomás is egyben, azaz miközben számos egyiptomi is elhagyja a hazáját, oda migránsok tömegei érkeztek/érkeznek, illetve mennek onnan tovább Európába. Míg az egyiptomi migráció hátterében demográfiai és gazdasági okok állnak – az ország lakossága 2025 első felében meghaladta a 118 millió főt,²⁷ az infláció idén januárban 24 százalékos volt, a munkanélküliség 2024-ben 6-7 százalék között mozgott –, addig az országon áthaladó migráció okai között jelentős szerepet játszik – az említettekén kívül – a biztonsági helyzet (akár fegyveres konfliktus, háború is), amely miatt a lakosság menekülni próbál. E szempontból Egyiptom igen nehéz helyzetben van, hiszen minden, vele közvetlenül szomszédos államban háború folyik: Szudánban, Líbiában és a Gázai övezetben,²⁸ de tágabb értelemben a Száhel-övezet országait, valamint Szíriát is közéjük számíthatjuk. Így Egyiptom „tranzitstátusza” nagyon is reális fenyegetés úgy saját maga, mint az EU számára.

Az Európai Unió szempontjából Egyiptom migrációs jelentőségét tehát nemcsak maguk az egyiptomiak jelentik, hanem – sokkal inkább – azok a menekültek/elvándorlók is, akik az országon keresztül próbálnak az öreg kontinensre jutni. A kairói bevándorlási miniszter szerint 2023-ban 14 millió egyiptomi állampolgár élt és dolgozott külföldön.²⁹ Ők azonban nem elsősorban Európában vannak jelen – bár 2021 óta az errefelé indulók száma is nő,³⁰ hanem túlnyomórészt a Perzsa-öbölben, esetleg más arab országokban. Friss és pontos számok nem állnak rendelkezésre, de az egyiptomi belügyminisztérium kimutatása

szerint 2017-ben külföldön munkát keresők 68,4 százalékát arab országokban alkalmazták, míg a 31,6 százalékot kitevő, nem arab államokban elhelyezkedni kívánók közül mindössze 9,1 százalék talált lehetőséget a hét legkedveltebb európai célsországban. Nem véletlen tehát, hogy a Világbank 2018-as adatai arra utaltak, hogy az egyiptomi munkások hazautalásainak mindössze 7 százaléka származott Európából.³¹ Ezek az adatok azonban nemcsak az egyiptomi migráció irányát bizonyítják, hanem azt is, hogy annak a háttérében gazdasági és munkaerőpiaci okok állnak. Ugyanakkor Egyiptom felismerte, hogy az EU számára az irreguláris migráció elsősorban biztonságpolitikai kérdés, ezért a gazdasági-pénzügyi támogatásokért cserébe azt a vonatkozó együttműködés során maga is politikai kérdésként kezelte.

A külföldön élő és dolgozó egyiptomi munkavállalók tulajdonképpen egyfajta „stratégiai mélységet” adnak az ország gazdaságának: egyrészt a közéjük tartozók is boldogulni tudnak, miközben otthon nem sikerült munkát találniuk; másrészt a hazautalásaik jelentős hányadot tesznek ki a költségvetésben. Ugyanakkor társadalmi szempontból két irányba is komoly kihívást jelentenek: egyfelől az őket befogadó államnak, ahol gyakran súlyos megkülönböztetést szenvednek el, vagy politikai okokból akár ki is utasíthatják őket (Irak, Líbia); másfelől Egyiptom számára, mivel a konzervatívabb – különösen az öböltérségbeli – arab államokban élők és dolgozók az iszlám ottani, sokszor radikálisabb értelmezését viszik haza, és kényszerítik rá az otthon maradt családjukra, ami különösen a nők helyzetében jelenik meg hátrányosan.³²

Bár a kibocsátás mértéke tehát nem „véstes” az EU szempontjából, ám az az Egyiptomon keresztül Európába tartó potenciális migrációval kiegészülten már számottevő fenyegetés. Nem véletlen, hogy a közös európai menekültügyi rendszer (*Common European Asylum System, CEAS*) 2023. decemberi elfogadásakor a tranzitországok közül Egyiptomot külön is megemlítették.³³ 2024-ben a középső mediterrán útvonalon érkezők számában az egyiptomiak alkották a negyedik, a kelet-mediterrán útvonalat használók között pedig a harmadik legnagyobb csoportot.³⁴

Ma Egyiptomban 9,5-10 millió migráns él, ha beleszámítjuk az ENSZ Menekültügyi Főbiztosságánál (*United Nations High Commissioner for Refugees, UNHCR*) regisztrált mintegy félmillió menedékkérőt is. A pontos számok éppen a regisztráció hiánya miatt nem ismertek, azonban minden bizonnyal folyamatosan nőnek – már csak a kibocsátó országokban zajló események függvényében is. 2024-ben a legtöbben a szomszédos Szudán felől érkeztek, de a szudáni állampolgárok státusza az idősík mentén is eltérhet: korábban nem kellett vízummal rendelkezniük, elég volt az érvényes útlevel, míg a 2024 júniusa óta hatályos rendelet szerint érvényes vízumra is szükségük van, ám azt sokan nem tudják megszerezni/megfizetni.³⁵ Így mind a migránsok, mind a menedékkérők közel felét a szudániak teszik ki. A többiek elsősorban Dél-Szudánból, Eritreából,

Jemenből és Szíriából érkeztek/érkeznek, de más szubszaharai államok is megjelenhetnek kibocsátóként. Továbbá a Gázai övezetben zajló háború, valamint az izraeli és amerikai tervek – a palesztin lakosság kitelepítése – miatt Egyiptom különös figyelemmel követi az ottani eseményeket.

Tekintettel arra, hogy a migránsok túlnyomó részének nincs hivatalos státusza – vagy az megkérdőjelezhető –, nemcsak a hatóságok, hanem a befogadó társadalom részéről is egyre több diszkrimináció, akár támadás is éri/érheti őket. Ez megmutatkozhat a kiszolgáltatottságuk miatti alacsony munkabérekben vagy a lakások bérleti díjának a drasztikus megemelkedésében (pl. Kairó bizonyos körzeteiben).³⁶ Az arab–nem arab megkülönböztetés mellett további diszkriminációs elem lehet a bőrszín és a vallás is. Ismert, hogy Egyiptom lakosságának mintegy 10 százaléka keresztény, akiknek nagy része a kopt egyház tagja. A szudáni menekültek/migránsok között azonban vannak katolikusok is, akik így kétszeresen is hátrányos helyzetben vannak/lehetnek.³⁷ Ugyanakkor úgy tűnik, a keresztény templomok általában háborítatlanul működnek, akár csak szudáni katolikus gyermekek számára szervezett és fenntartott „délutáni iskola”.

Összességében kijelenthető, hogy az egyiptomi demográfiai robbanás, valamint a migránsok folyamatosan növekvő száma mind nagyobb feszültséget generál a helyi társadalomban, különösen az utóbbi években, az európai–egyiptomi együttműködés egyre erősebbé válása óta, amely tulajdonképpen sikeresen vet gátat az Európa felé tartó vándorlásnak.

Az EU és Egyiptom közötti migrációs megállapodás gondolata nem új keletű, hiszen már a két fél 2004-es ún. társulási megállapodása (*Association Agreement*) is foglalkozott vele.³⁸ Ugyanakkor ma egy komplex, többszintű, sokszereplős struktúrába, az EU és a khartúmi folyamat résztvevői közötti együttműködés rendszerébe illeszkedik.³⁹ A kooperáció tagja Egyiptom és az Európai Unió (pl. az *EU–Egypt Migration Dialogue* keretében), illetve egyes uniós államok (Bulgária, Görögország, Olaszország, Németország, Hollandia), valamint – mivel Egyiptom is részese – a 2014-ben alapított ún. khartúmi folyamat, azaz az EU–Afrika Szarva Migrációs Útvonal Kezdeményezés (*EU–Horn of Africa Migration Route Initiative*) országai.⁴⁰

A Brüsszel és Kairó által 2024 márciusában bejelentett, A stratégiai és átfogó partnerségről szóló közös nyilatkozat értelmében az Európai Unió és Egyiptom együttműködik a migráció, a biztonság és a gazdasági stabilitás kérdésében. Az e célra előirányzott, addig Ukrajna kivételével még sosem látott mértékű, 7,4 milliárd eurós uniós támogatási csomag több elemből állt: 5 milliárd euró koncessziós kölcsön, 1,8 milliárd eurónyi befektetés, és 600 millió euró további támogatás, amelyből 200 milliót kifejezetten a migráció kezelésére kell fordítani. A megállapodás egyszerre tükrözte az EU biztonságpolitikai, politikai-gazdasági és a „szokásos” normatív megfontolásait és érdekeit. Azzal tehát, hogy

az EU segíti Egyiptomot a migrációs szabályozás és rendszer felépítésében, a probléma kezelését a kibocsátó/tranzitországba „helyezi ki”; amikor pedig azzal a szándékkal lép fel, hogy a migrációs döntések háttérében álló okokat helyben kezeljék, és ehhez kíván segítséget nyújtani, tulajdonképpen a humanitárius segítségnyújtás mellett – és annak örvén – a fogadó társadalmakban az informális közösségekkel szemben egyre inkább kialakuló diszkriminációt és gyűlöletet is meg kívánja akadályozni, amelynek a sikeréért az egyiptomi kormányt is felelőssé teszi.

Az uniós megállapodás mintegy kiegészítéséül 2024 decemberében Abdel-Fattáh Szízi egyiptomi elnök aláírta az ország első „menedéktörvényét”, és létrehozták a Menekültügyek Állandó Bizottságát. Az új törvény, elsősorban annak az Egyiptomba érkező menekültekre vonatkozó része, komoly vitákat váltott ki az egyiptomi emberjogi és jogvédő szervezetek körében – formai és tartalmi okok miatt egyaránt. Például amiatt, hogy az említett kérdést – az ügyintézés, nyilvántartást stb. – a UNHCR helyett a Menekültügyek Állandó Bizottságának a hatáskörébe utalták. Az dönt a menedékjog megadásáról, de vissza is vonhatja azt. (2022 áprilisában ugyanis pl. 68 eritreai menedékkérőt utasítottak ki Egyiptomból.)⁴¹

Mivel mindezek az intézkedések és támogatások az Egyiptomból Európába áramló migráció megakadályozására irányulnak, egyes források szerint Egyiptom egyfajta migrációs ütközőzónává,⁴² tranzitországból valójában célszázzgá válik,⁴³ hiszen a migrációt kiváltó okokat az együttműködés sem tudta felszámolni. Ugyanakkor Egyiptom hiába teljesíti a megállapodás rá eső részét, és az onnan érkező irreguláris migráció gyakorlatilag megszűnt, mert az új/más útvonalakra tevődött át, és immár harmadik országokon, elsősorban Líbián keresztül zajlik.

Irak – a visszafogadó állam?

Annak ellenére, hogy abban az egy-másfél milliós tömegben, amely a 2015-ben érte el Európát, a harmadik legnagyobb csoportot, az összes migráns mintegy 10 százalékát az irakiak⁴⁴ tették ki,⁴⁵ az EU mégsem mondható az iraki migráció elsődleges célpontjának. Az elmúlt évtizedek tapasztalatai szerint az iraki migránsok túlnyomó része az országgal szomszédos területekre menekül, és a hazai körülmények pozitív változása után onnan – és akár jóval messzebből is – hazatér. Ha módjukban állt, így tettek azok is, akiket az öbölállamokból politikai okokból kiutasítottak. Egyes források szerint ugyanis mintegy 800 ezer iraki él a Perzsa-öböl arab államaiban, elsősorban Szaúd-Arábiában, 200 ezer Jordániában, szintén ennyi Törökországban, valamint kisebb csoportok található Szíriában, Libanonban és Egyiptomban.⁴⁶ (Emlékeztet, hogy az 1990-es évek szankciós időszakában az iraki politikai elit tehetősebb része Jordániába menekült, míg a szegényebbek Szíriát vették célba.)

Ebből következik, hogy Irak nemcsak kibocsátó, hanem – az előző két esettanulmányunkban szereplő országoktól eltérően – visszafogadó állam is egyben. És bár tranzitországgként funkcionálhat, Szíriához és Egyiptomhoz képest ennek a mértéke is gyakorlatilag elhanyagolható, célállamnak pedig egyáltalán nem minősíthető.

A modern – az első világháború után meghúzott határok közötti – Közel-Kéleten a palesztinok után az irakiak mondhatók a másik leghosszabb ideje migráló népességnek, s ennek az okai elsősorban a bel- és külpolitikai eseményekben keresendők. Történelmileg jelentős tényező közülük magának Iraknak az első világháború utáni létrehozása a korábbi Oszmán-Török Birodalom három, a lakosság szempontjából egymástól nagyon különböző tartományából, azaz vilajetjéből: a moszuli ugyanis kurd, a bagdadi szunnita arab, a bászrai pedig síta arab többséggel rendelkezett. Ezért az új állam identitásának nemcsak a politikában, hanem a gyakorlatban is a szerves részét képezte egyfajta új, közös azonosságtudat kialakítása, amelyet – többek között – az egyes etnikai és vallási csoportok „keverése”, azaz az országhatárokon belül történő, akár erőszakos átköltöztetése jelenített meg. A belső migráció tehát kötelező állami programként indult meg. A globalizációs folyamatok – a vidékről városba költözés – azt mintegy kiegészítette. Bár Szaddám Huszein rendszerének éppen ezért a központi eleme az iraki identitás tudatosítása és erősítése volt, időről időre felmerült Irak felbomlásának a veszélye – különösen a 2003-as iraki háború, illetve az iraki kurdok függetlenedési törekvései következtében. Azonban az etnikai és a vallási törésvonalakon átnyúló politikai formációknak a belpolitikai események – a 2019-es iraki „arab tavasz” („arab tavasz 2.0”) – során és az azokat követő katonai helyzetben történt megalakulása azt a látszatot kelti, hogy Irak egysége a továbbiakban már nem kérdőjeleződik meg.

Tekintettel arra, hogy az utóbbi öt évtizedben az ország több háborút is vívott külső hatalmak (1980–1988 között Irán, 1990–1991-ben Kuvait, 2003-ban a „hajlandók koalíciója”) ellen, továbbá a saját kurd, illetve síta lakosságával szemben, majd az Iszlám Állam terjeszkedésének a színtere és elszenvedője volt, nem is beszélve az olyan belpolitikai feszültségekről, amelyek időnként szinte polgárháborúnak tűntek, nem véletlen, hogy az iraki migráció okai között az első helyen a biztonság szerepel, a politikai és a gazdasági instabilitás és kiszámíthatatlanság előtt.

A háborúk, fegyveres konfliktusok szinte folyamatosan, bár különböző mértékű hullámokban, de rendszeresen generáltak menekülthullámokat, országhatárokon belül és kívül egyaránt. Ám a menekültek – vagy azért, mert véget értek, de legalábbis csillapodtak a harcok, vagy mert külföldön nem találták meg a számításukat – nagy számban tértek és térnek vissza az eredeti lakóhelyükre. Ennek következtében Irak esetében leginkább a reintegrációs problémák kerülnek előtérbe – míg Egyiptomban a külföldről érkező migránsok integrációjáé,

Szíria esetében pedig egyre inkább a kényszerített visszatérést követő reintegrációé.

A határon túlra irányuló iraki migráció különleges esetét a Közel-Kelet legnagyobb, saját állam nélküli népessége, a kurdok jelentik. Bár a pontos számuk nem ismert, a párizsi Institute Kurde de Paris 2016-os adatai szerint⁴⁷ a mintegy 36-45 millióra becsült kurd népesség nagy része négy országban – Törökországban (15-20 millió), Iránban (10-12 millió), Irakban (8-8,5 millió) és Szíriában (3-3,5 millió) él. Európában a becslések szerint mintegy 1,2-1,5 millió kurd lakik. Mivel ők mindegyik érintett ország számára belbiztonsági fenyegetést jelentenek – ami egyszer-egyszer akár fegyveres konfliktusban is testet öltött –, az egyes kurd közösségek az országhatárok 20. századi meghúzása óta gyakran kényszerültek arra, hogy azokat átlépjék, és közvetlenül a másik oldalára meneküljenek – elsősorban Törökországba és Iránba. (Ilyen esemény volt például az iraki kurdok ellen 1988-ban indított Anfál hadművelet; a török-iraki megállapodás, amelynek értelmében „a két ország fegyveres erői a határtól számított tíz kilométeres sávba benyomulhattak a fegyveres felkelőket üldözőndő”,⁴⁸ vagy az Iszlám Állam megjelenése a területükön.)

Az ENSZ Menekültügyi Főbiztossága szerint 2023-ban, bár akkor már mintegy 5 millió belső menekült visszatért az eredeti lakhelyére, még mindig 1,2 millióan éltek az országhatárokon belül az otthonuktól tartósan (3-5 évnél régebben) távol – 15 százalékuk menekülttáborokban, a többiek épített városi környezetben. A visszatérőkkel kapcsolatban azonban a források megjegyzik, hogy miközben a hazatérők komoly lehetőséget jelentenek az iraki gazdaság számára, addig a munkaerőpiac gyengesége és a reintegrációt segítő programok hiánya komoly problémákkal állítják őket szembe, és humanitárius segílyre szorulnak.⁴⁹ A nyilvántartásokban 280.000, más országokból származó menekült is szerepelt, akiknek a zöme Szíriából érkezett Irakba.⁵⁰ A menekültek ügyeinek a kezelésére létrehozták a Migrációs és Áttelepülési Minisztériumot (*Ministry of Migration and Displaced*).⁵¹

A reintegrációra szorulók külön kategóriáját alkotják azok a belső menekültek, akiket családi kapcsolatok fűznek az Iszlám Állam (egykori) harcosaihoz.⁵² (A terrorszervezet elől menekülni kényszerültek számát mintegy 6 millióra teszik, akik közül nagyjából 4 millióan 2018-ra visszatértek az eredeti lakhelyükre.)⁵³ A legtöbb ilyen család – elsősorban nők és gyerekek, akiknek a számát az iraki hatóságok 300 ezerre becsülik – még ma is a tíz iraki tartományban található menekülttábor egyikében él. A jelentések további harmincezer olyan irakit is említenek, akik az Iszlám Állam által a végsőkig birtokolt helyszíneken éltek: őket Irakba repatriálnák – ez ellen azonban mind a civilek, mind a törzsi vezetők tiltakoznak.⁵⁴

2020-ban Nyugat-Európában – elsősorban Németországban és Svédországban – mintegy 650 ezer iraki születésű menekültet tartottak nyilván, akik vagy

humanitárius segítségben részesültek, vagy családegyesítési program keretében érkeztek oda.⁵⁵ Ahogy azt az 1. táblázat mutatja, az Irakból érkezettek száma 2015-ben és 2016-ban a követő évekhez képest kirívóan magas volt, mivel egyrészt az irakiak számára nem nagyon kínálkozott más reális térségbeli úti cél, és úgy tűnt, az európai migrációs válság ellenére az oda vezető út nyitva áll (gondoljunk csak Angela Merkel kijelentéseire és az egyik legnagyobb potenciális befogadó állam ún. „*Willkommenskulturjára*”). Másrészt Európa vonzónak tűnt az emberi jogok tiszteletben tartása, az egyenlő bánásmód elve és a befogadónak tűnő közeg (a már itt lévő családtagok, a családegyesítés lehetősége, a tartózkodási engedély viszonylag könnyű megszerzése) miatt is. A 2020-as évekre azonban a töredékére esett vissza az Európai Unióban nemzetközi védelemért folyamodók száma – e szempontból Németország után Görögország jelentette a második legfontosabb tagállamot. A 2023–2024-ben kérelmet benyújtó irakiak mintegy 42 százaléka meg is kapta a menedékjogot.⁵⁶

Az Európai Unió 2005 óta van jelen Irakban: Bagdadban működik az uniós képviselő, a *European Union Delegation* (EU Del). A 2018-as uniós Irak-stratégia⁵⁷ többek között a migrációs kihívásokban való együttműködést is célul tűzte ki. 2021-ben pedig elfogadták az EU–Irak partnerségi és együttműködési megállapodást,⁵⁸ amely a két felet az „illegális migránssáikkal visszafogadására” kötelezi.

Irak több évtizedes belpolitikai problémái és válságai miatt a tranzitjellegű vándorlás, így a szomszédos Iránba az attól keletre fekvő kibocsátóhelyekről érkező és onnan Európa felé induló migráció többnyire elkerüli az országot.

Konklúzió

Az Európai Unió a közvetlen szomszédsága, a szűkebb értelemben vett Közel-Kelet felől érkező fenyegetéseket, köztük a migrációt, a fennállása óta többszörösen intézményesített együttműködések keretében igyekszik kezelni, illetve azokat megelőzni, elhárítani. A 2015-ös migrációs válság – amelyet elsősorban az onnan tömegesen Európába indulók váltottak ki – mégis készületlenül érte a tagállamok egy részét, különösen a közép-európai új tagokat.

A Közel-Keletnek a jelen tanulmányban vizsgált országai – Szíria, Egyiptom, Irak – az Európai Unió számára kibocsátó, tranzit- és befogadó/célország szerepben tűnnek fel. Azonban az esettanulmányok azt mutatják, hogy a látszólagos hasonlóság ellenére jelentős különbségek azonosíthatók a kiválasztott három állam migrációs mintáiban – mind a számok, mind az okok, mind a választott útvonalak, valamint az EU hozzáállása tekintetében is.

Habár az utóbbi tíz év kibocsátási adatait illetően ma is Szíria áll az élen (jóval megelőzve a többi országot), az érkezők száma drasztikus csökkenést mutat. Emellett felerősödött a menekültek – különösen az Európában jelenleg élő nagyszámú szíriai – visszaküldésére irányuló, egyre erősödő tagállami aktivitás

(és az azzal kapcsolatos vita). A szíriaiak migrációjának a feltartóztatásában az Európai Unió és Törökország között létrejött megállapodás is fontos szerepet játszik ugyan, mégis kijelenthető, hogy a hazájukat elhagyni kényszerült szíriaiak nagyobb része a szomszédos országokba igyekezett, és már a 2024. decemberi rendszerváltás előtt megindult hazafelé. Azóta a saját döntésük vagy a külföldi támogatás/készítés eredményeként az csak gyakoribbá vált.

Az Európai Unió ezért tehát nem Szíria, hanem Egyiptom felől érzel(t) inkább olyan migrációs nyomást vagy annak a lehetőségét, amely arra készítette, hogy Kairóval kössön megállapodást, mégpedig nem is az egyiptomi állampolgárok, hanem az országon esetlegesen áthaladó szubszaharai migráció megfékezésére és feltartóztatására. Az egyezmény olyan jól működik, hogy – amint azt a hivatalos kairói narratíva is hangsúlyozza – az egyiptomi partokról ma már nem indul irreguláris migráció az EU felé. Ám ennek egyfajta terelő hatása is van: a szigorú egyiptomi parti ellenőrzés miatt az országból indulók vagy áthaladók Líbián keresztül érkeznek az Európai Unióba.

Irak, amely az elmúlt évtizedekben több hullámban is bocsátott ki menekülteket, jelenleg a visszafogadó állam modelljeként is mutatkozik, ami viszont – Szíriával egyetemben – szinte általánosítja a reintegráció problémáit. Ráadásul Irak tulajdonképpen kívül esik azon az elsődleges földrajzi körön, ahonnan az EU a közvetlen fenyegetéseket észleli.

Jegyzetek

- 1 „... the challenges of migration, energy security, terrorism and organised crime are shared...”. *European Union External Action*, „Shared Vision, Common Action: A Stronger Europe. A Global Strategy for the European Union’s Foreign and Security Policy” https://eeas.europa.eu/archives/docs/top_stories/pdf/eugs_review_web.pdf (a letöltés ideje: 2025. április 12.), 24. o.
- 2 Espinosa, Catalina: „Number of Applications for Asylum in the European Union from 2013 to 2024”, *Statista*, <https://www.statista.com/statistics/454836/number-of-asylum-applications-in-the-eu/> (a letöltés ideje: 2025. március 19.).
- 3 *European Commission*, „Asylum in the EU Member States. Record Number of over 1.2 Million First Time Asylum Seekers Registered in 2015. Syrians, Afghans and Iraqis: Top Citizenships”, <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/2995521/7203832/3-04032016-AP-EN.pdf> (a letöltés ideje: 2025. április 10.).
- 4 *European Commission*, „Asylum Applications, Annual Statistics”, https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Asylum_applications_-_annual_statistics (a letöltés ideje: 2025. április 12.).
- 5 Chen, Huangtuo és Liu, Hongsong: „India’s Gulf Policy in the Context of China–U.S. Strategic Competition”, *Asian Review of Political Economy*, 4., no. 6. (2025). Elektronikusan leölthető: <https://doi.org/10.1007/s44216-025-00048-6>.
- 6 Gaub, Florence: „State Vacuums and Non-State Actors in the Middle East and North Africa” in *The Frailty of Authority. Borders, Non-State Actors and Power Vacuums in a Changing*

- Middle East*, szerk. Kamel, Lorenzo (Róma: Edizioni Nuova Cultura, 2017), 51–66. o. Elektronikusan elérhető: https://www.iai.it/sites/default/files/newmed_authority.pdf.
- 7 Riccardo Bocco: „UNRWA and the Palestinian Refugees: A History within History”, *Refugee Survey Quarterly*, 28., no. 2–3. (2009), 229–252. o. Elektronikusan elérhető: <https://doi.org/10.1093/rsq/hdq001>.
 - 8 Bosen, Ralf: „German’s Syrian Community – Facts and Figure”, *Deutsche Welle*, <https://www.dw.com/en/germanys-syrian-community/a-71007863> (a letöltés ideje: 2025. május 14.).
 - 9 Dyvik, Einar H.: „Ranking of the Largest Syrian Refugee-Hosting Countries in Mid-2024”, *Statista*, <https://www.statista.com/statistics/740233/major-syrian-refugee-hosting-countries-worldwide/> (a letöltés ideje: 2025. április 10.).
 - 10 Bedin, Caterina, Guendouz, Tiffany és Levallois, Agnès: „From Conflict Management to Shielding EU Stability: How Syria’s Fragmentation Diverted the EU(FSP) from Action to Reaction”, *The International Spectator*, 59., no. 1. (2023): 79–97. Elektronikusan elérhető: <https://doi.org/10.1080/03932729.2023.2277212>.
 - 11 *European Commission*, „Syria. Enlargement and European Neighborhood”, https://enlargement.ec.europa.eu/european-neighbourhood-policy/countries-region/syria_en (a letöltés ideje: 2025. április 15.).
 - 12 *European Council. Council of the European Union*, „Council Adopts EU Strategy on Syria”, <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2017/04/03/fac-conclusions-syria/pdf> (a letöltés ideje: 2025. június 3.).
 - 13 Lásd: Egeresi Zoltán: „A török migrációs politika változása az EU és Törökország közös menekültügyi nyilatkozata óta eltelt időszakban”, *Külügyi Szemle*, 24., no. 3. (2025): 123–144.
 - 14 Demirbaş, Elif és Miliou, Christina: „Looking at the EU–Turkey Deal: The Implications for Migrants in Greece and Turkey” in *Migrations in the Mediterranean*, szerk. Zapata-Barrero, Ricard és Awad, Ibrahim (Cham: Springer, 2024). Elektronikusan letölthető: https://doi.org/10.1007/978-3-031-42264-5_2.
 - 15 Kirişçi, Kemal: „As EU–Turkey Migration Agreement Reaches the Five-Year Mark, Add a Job Creation Element”, *Brookings*, <https://www.brookings.edu/articles/as-eu-turkey-migration-agreement-reaches-the-five-year-mark-add-a-job-creation-element/> (a letöltés ideje: 2025. március 31.).
 - 16 Davis, Hanna: „Cyprus Is Favoured Route for Thousands of Syrian Migrants Escaping Lebanon”, *Al-Monitor*, <https://www.al-monitor.com/originals/2024/04/cyprus-favored-route-thousands-syrian-migrants-escaping-lebanon> (a letöltés ideje: 2025. május 5.).
 - 17 Stachelhaus, Sarah: „EU–Lebanon Deal: Turning a Blind Eye to Reality”, *Heinrich Böll Stiftung*, <https://eu.boell.org/en/2024/07/16/eu-lebanon-deal-turning-blind-eye-reality> (a letöltés ideje: 2025. április 22.).
 - 18 *European Commission*, „Jordan. European Civil Protection and Humanitarian Aid Operations”, https://civil-protection-humanitarian-aid.ec.europa.eu/where/middle-east-and-northern-africa/jordan_en (a letöltés ideje: 2025. április 22.).
 - 19 Uygur, Mehmet Recai és Eser, Hamza Bahadır: „A Theoretical Analysis of the European Union’s Immigration Policies in the Case of the Ukraine and Syria Humanitarian Crisis: Is It an Identity Exclusion? A Xenophobic Double Standard?”, *İnsan ve Toplum Dergisi*, 14., no. 2. (2024): 46–67. Elektronikusan letölthető: <https://www.insanvetoplum.org/a-theoretical-analysis-of-the-european-union-s-immigration-policies-in-the-case-of-the-ukraine-and-syria-humanitarian-crisis-is-it-an-identity-exclusion-a-xenophobic-double-standard>.
 - 20 Wallis, Emma: „Germany: Financial Incentives Offered to Syrians to Return Home”, *Info Migrants*, <https://www.infomigrants.net/en/post/62319/germany-financial-incentives-offered-to-syrians-to-return-home> (a letöltés ideje: 2025. április 22.).

- 21 Správa, Tlačová: „Syria: EU Organises Airlifts with Humanitarian Aid to Earthquake Survivors”, *European Commission*, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/sk/ip_23_1241 (a letöltés ideje: 2025. április 22.).
- 22 MDR, „Faktencheck: Arbeiten zwei Drittel der Syrer in Deutschland nicht?” <https://www.mdr.de/nachrichten/deutschland/gesellschaft/syrer-arbeitslos-erwerbstaetig-merz-faktencheck-100.html> (a letöltés ideje: 2025. március 23.).
- 23 *Deutsche Welle*, „Syrians in Germany: Facts, Figures and Data”, <https://www.infomigrants.net/en/post/61640/syrians-in-germany-facts-figures-and-data> (a letöltés ideje: 2025. március 23.).
- 24 Wallis: „Germany: Financial Incentives”.
- 25 Margolin, Devorah és Medini, Souhira: „The Paris Conference on Syria: Coordination and a Roadmap Are Needed”, *The Washington Institute for Near East Policy*, <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/paris-conference-syria-coordination-and-roadmap-are-needed> (a letöltés ideje: 2025. április 22.).
- 26 Marks, Jesse és Rihawi, Hazem: „Syria’s Biggest Problem. How to Resettle Millions of Refugees and Displaced People”, *Foreign Affairs*, <https://www.foreignaffairs.com/syria/syrias-biggest-problem> (a letöltés ideje: 2025. március 12.).
- 27 *Worldometer*, „Egypt Population 2025”, <https://www.worldometers.info/world-population/egypt-population/> (a letöltés ideje: 2025. március 12.).
- 28 Bár a Gázai övezetet a mintegy 2,2 millió lakosának mindössze csekély töredéke hagyhatta el, emlékezetes, hogy Donald Trump amerikai elnök terve szerint a palesztin lakosságot onnan Jordániába és Egyiptomba kellene áttelepíteni, ami mindkét országra súlyos biztonsági fenyegetést jelentene.
- 29 *Cairo24*. <https://www.cairo24.com/1831131> (a letöltés ideje: 2025. március 12.).
- 30 *Misereor*, „Egypt: EU Support for »Fortress Egypt«”, https://www.misereor.org/fileadmin/publikationen/Misereor_EU_migration_partnership_egypt.pdf (a letöltés ideje: 2025. március 12.), 1. o.
- 31 Awad, Ibrahim: „The Political Economy of Egyptian Migration to Europe in the 2020s” in *Migrations in the Mediterranean*, 351. o.
- 32 *Egypt Migrations*, „Egyptian Migrations to the Gulf: Dreams and Lived Realities”, <https://egyptmigrations.com/2022/07/29/egyptian-migrations-to-the-gulf/> (a letöltés ideje: 2025. június 25.).
- 33 Jakob, Christian és Malichudis, Stavros: „Egypt: The EU’s Unexpected Ally against Migration”, *Heinrich Böll Stiftung*, <https://gr.boell.org/en/2025/01/16/aigyptos-o-aposrodokitos-symmahos-tis-ee-kata-tis-metanasteysis> (a letöltés ideje: 2025. január 20.).
- 34 A két útvonal közötti különbség valószínűleg abból adódik, hogy az EU-ba tartó egyiptomiak jelentős hányada – a megnövekedett határ- és tengeri ellenőrzés miatt – Líbia felé veszi az irányt, és onnan próbál átjutni. *European Union Agency for Asylum*, „Migration Drivers Report: Egypt as a Country of Origin”, <https://euaa.europa.eu/publications/migration-drivers-report-egypt-country-origin> (a letöltés ideje: 2025. június 25.).
- 35 Fókuszcsoportos interjúk a UNHCR és a Refuge Egypt kairói irodáiban, 2024-ben.
- 36 Fókuszcsoportos interjúk a UNHCR és a Refuge Egypt kairói irodáiban, 2024-ben.
- 37 Emlékezetes, hogy 2023-ban az utcáról köveket dobáltak be egy szudáni katolikus templom nyitott udvarára, ahol épp az istentisztelet folyt. Bár az utcai verekedés végül elmaradt, feszült percek voltak.
- 38 *EUR-Lex*, „Euro-Mediterranean Agreement Establishing an Association between the European Communities and Their Member States, of the One Part, and the Arab Republic of Egypt, of the Other Part”, [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX:22004A0930\(03\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX:22004A0930(03)) (a letöltés ideje: 2025. március 20.).

- 39 Awad: „The Political Economy of Egyptian Migration”, 347–363. o.
- 40 *The Khartoum Process*, <https://www.khartoumprocess.net/> (a letöltés ideje: 2025. március 20.).
- 41 Ali, Obai Kurd és Henish, Halem: „A Crossroads for Refugee Rights: Examining Egypt’s New Asylum Law”, *The Tahrir Institute for Middle East Policy*, <https://timep.org/2025/02/06/a-crossroads-for-refugee-rights-examining-egypts-new-asylum-law/> (a letöltés ideje: 2025. február 12.).
- 42 Samy, Shimaa: „Egypt’s New Asylum Law”, *EU Observer*, <https://euobserver.com/eu-and-the-world/ar788ee6c9> (a letöltés ideje: 2025. április 20.).
- 43 Ali és Henish: „A Crossroads for Refugee Rights”.
- 44 A tanulmányban az „iraki” jelző minden iraki állampolgárra vonatkozik, függetlenül attól, hogy melyik vallási vagy etnikai csoporthoz tartozik.
- 45 *IOM Iraq*, „Migration Flows from Iraq to Europe: Reasons behind Migration” https://dtm.iom.int/sites/g/files/tmzbd1461/files/reports/01_IOM%20DTM%20Migration%20Flows%20from%20Iraq%20to%20Europe%20201607.pdf (a letöltés ideje: 2025. április 12.).
- 46 *Migrant Resource Center*, „Iraqi Diaspora”, <https://www.mrciraq.iq/en/migration-network/iraqi-diaspora> (a letöltés ideje: 2025. március 31.).
- 47 *Institute kurde de Paris*, „The Kurdish Population”, <https://www.institutkurde.org/en/info/the-kurdish-population-1232551004> (a letöltés ideje: 2025. március 31.).
- 48 N. Rózsa Erzsébet: „Az iraki konfliktus és a tágabb Közel-Kelet”, *Külügyi Szemle*, 6., no. 2–3. (2007): 180.
- 49 *GIZ*, „Migration in Iraq: Shaping Migration and Livelihood Pathways”, <https://www.giz.de/en/worldwide/204831.html> (a letöltés ideje: 2025. március 31.).
- 50 *UNHCR*, „Iraq Refugee Crisis”, <https://www.unrefugees.org/emergencies/iraq/> (a letöltés ideje: 2025. március 31.).
- 51 *Ministry of Migrants and Displaced*, <https://momd.gov.iq/> (a letöltés ideje: 2025. március 31.).
- 52 Revkin, Mara Redlich: „Pathways to Reintegration: IRAQ Families Formerly Associated with ISIL”, *UNDP*, <https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/migration/iq/UNDP-IQ-Pathways-to-Reintegration-Report.pdf> (a letöltés ideje: 2025. március 30.).
- 53 *United Nations News*, „Iraq Milestone: Some Four Million People Return Home, Displacement Drops to Four-Year Low”, <https://news.un.org/en/story/2018/09/1018282> (a letöltés ideje: 2025. március 30.).
- 54 Atbi, Hamza, „إننطقهم إلى داعش عوائل نقل يرفضون الموصل أهالي” [Moszul lakosai megtagadták az Iszlám Állam családjainak a területükre történő átszállítását], *Akhbar Alaan*, <https://akhbaralaan.net/news/arab-world/2020/02/11> (a letöltés ideje: 2025. március 30.).
- 55 *Migrant Resource Centre*, „Iraqi Diaspora”, <https://www.mrciraq.iq/en/migration-network/iraqi-diaspora> (a letöltés ideje: 2025. március 31.).
- 56 *European Union Agency for Asylum*, „Iraq: New EUAA Reports Highlight the Impact of Wider Regional Stability on Civilians”, <https://euaa.europa.eu/news-events/iraq-new-euaa-reports-highlight-impact-wider-regional-stability-civilians> (a letöltés ideje: 2025. március 31.).
- 57 *European Parliament*, „EU Strategy for Iraq”, <https://www.europarl.europa.eu/legislative-train/theme-europe-as-a-stronger-global-actor/file-the-eu-strategy-for-iraq> (a letöltés ideje: 2025. április 1.).
- 58 *EUR-Lex*, „EU–Iraq Partnership and Cooperation Agreement”, [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:22012A0731\(01\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:22012A0731(01)) (a letöltés ideje: 2025. április 1.).